

Elżbieta Pohorska-Kleja
Maria Zielińska

Osada z epoki brązu w Sanoku

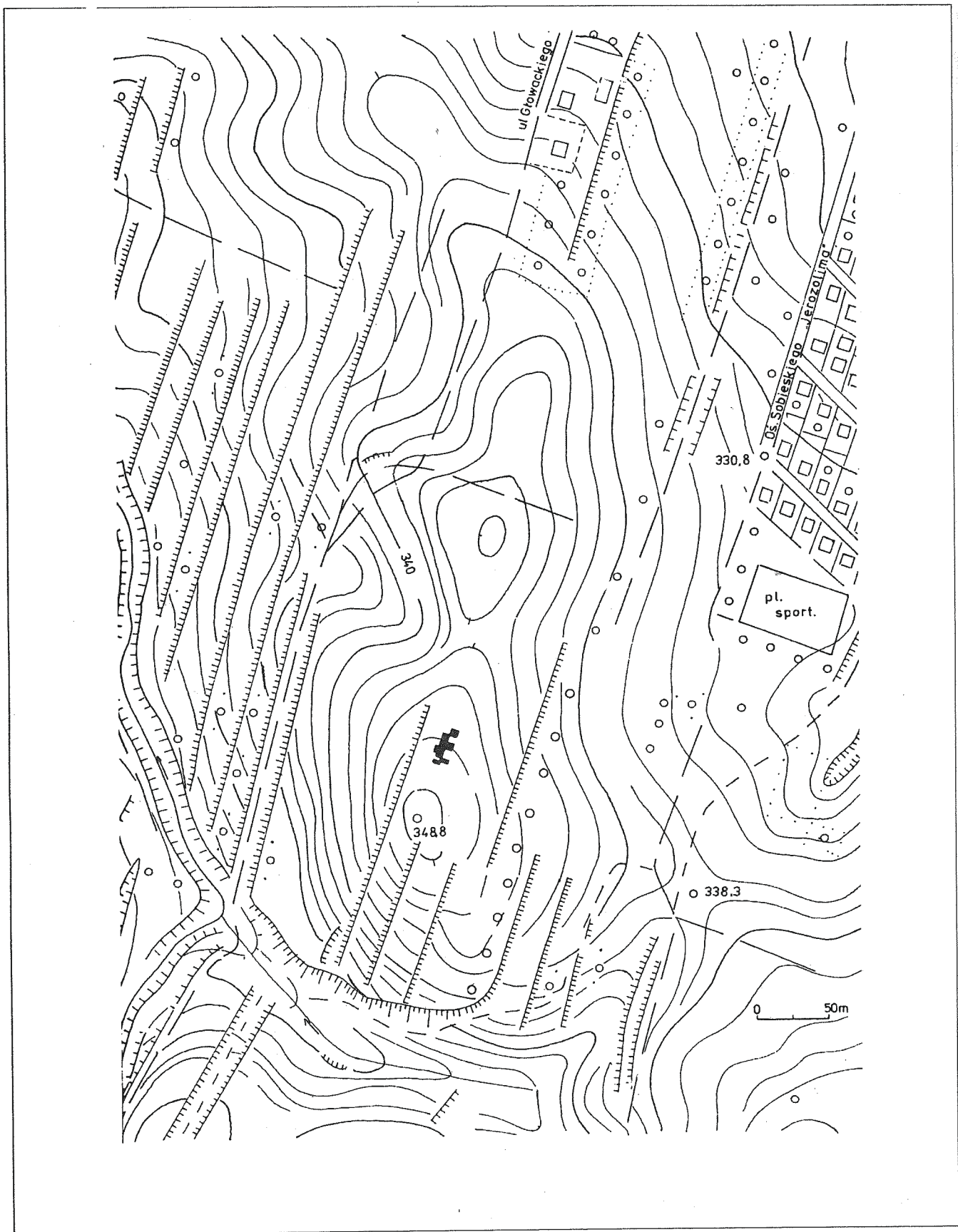
Prace wykopaliskowe w 1990 roku na osadzie oznaczonej jako stanowisko 56 w Sanoku były kontynuacją badań ubiegłorocznych J. Bobera.

Stanowisko usytuowane jest na południe od granicy miasta, na wzniesieniu o stromych stokach południowych i łagodnie opadających w kierunku północnym (ryc. 1).

W roku 1990 założono 5 wykopów o łącznej powierzchni 110², w najbliższym sąsiedztwie wykopów z 1989 roku, przesuując je jednak w kierunku kulminacji wzniesienia (ryc. 2). We wszystkich wykopach nie stwierdzono warstwy kultrowej, jedynie w kilku miejscach rozwleczone jej ślady. Została ona zniszczona na skutek erozji i głę bokiej orki. Po zdjęciu warstwy ornej, zalegającej do 30—40 cm odsłonięto dwa duże obiekty wgłębione w ziemię, kilka śladów postupowych i skupiska ceramiki. Jedna z jam była owalna w planie, o wymiarach 160x125 cm, nieckowata w profilach i zalegająca do głębokości 67 cm (ryc. 3). Wypełnisko jej tworzyła gliniasta, żółta ziemia, miejscami o intensywnie ciemnym zabarwieniu, z drobnymi węgielkami drzewnymi, okruchami polepy, fragmentami naczyń. W planie jamy, na najwyższym jej poziomie rysowały się ślady dwu słupów o średnicy 22 cm, co wskazuje na późniejszą ich chronologię. Drugą jamę odkryto w odległości zaledwie 2 m od wyżej opisanej. Posiadała kształt prostokąta z zaokrąglonymi kątami o wymiarach 450x320 cm. Ściany jamy były prawie pionowe a płaskie dno wystąpiło na głębokości 100 cm. (ryc. 4). Wypełnisko w górnych partiach stanowiła ciemna, gliniasto-piaszczysta ziemia, z dużymi, zwietrzałymi bryłami piaskowca, skupionymi wzdłuż ściany południowej, zawierająca także drobne węgielki drzewne i ślady ceglastej polepy. W niższych partiach zalegał zielonkawy ił i rdzawa gliniasto-ilasta ziemia. W narożniku zachodnim jamy wystąpił ślad słupa o płaskim zakończeniu i średnicy 20 cm. W części wschodniej jamy, od głębokości 60 cm pojawiło się duże skupisko kości, ciągnące się ukośnym pasmem do głębokości 80 cm. Były to przepalone kości zwierzęce, jak wykazała analiza osteologiczna kości krowy

i konia, przemieszane z popiołem i drobinami węgielków drzewnych. Nieco niżej pod kośćmi znajdowało się skupisko skorup. Zarówno otoczenie kości jak i skorup nie odcinało się od wypełniska jamy, należy więc sądzić, że uprzednio spalone, zostały zsunięte do wewnątrz wraz z ziemią z najbliższego sąsiedztwa. Gruba warstwa iłu, zalegająca w jamie a świadcząca o dużym zawilgoceniu i mała ilość zabytków zdaje się przemawiać za krótkim okresem jej użytkowania. Wymiary i kształt odkrytych obiektów sugerują ich mieszkalny charakter.

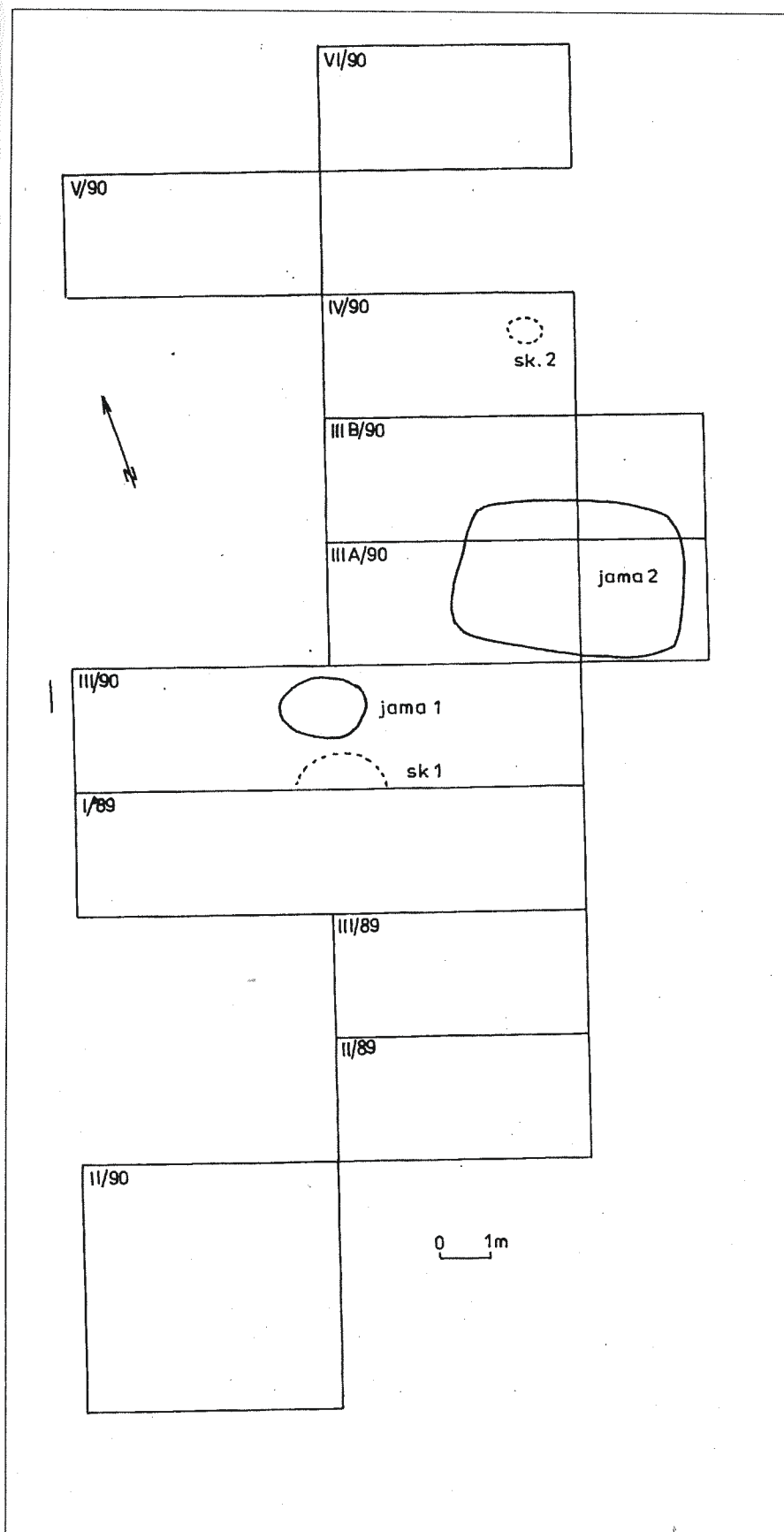
Materiał zabytkowy pochodzący z warstwy ornej i obiektów prezentuje się bardzo ubogo. Wystąpiła jedynie ceramika, a jej dominująca część w tak małych fragmentach, że odtworzenie form naczyń, dokonanie pełniejszej klasyfikacji czy prześledzenie zabiegów technicznych jest bardzo trudne, czasami niemożliwe. Ponieważ ze skupiska skorup w jamie nr 2, udało się wykleić w całości naczynie i uznać je za amforę (tabl. I), małe fragmenty pochodzące z innych wykopów, a pod względem surowca, technologii, ukształtowania poszczególnych partii i ornamentu przypominają zrekonstruowany egzemplarz, uznano również za fragmenty tego typu naczyń, to znaczy amfor. Amfory lepiące były z glin żelazistych, schudzonych piaskiem o różnej granulacji, najczęściej jednak drobnym z dodatkiem niewielkiej ilości tłuczni granitowego i okruchów ceramicznych. Powierzchnie naczyń są bardzo gładkie, jakby pokryte cienką powłoką tłustej gliny, która często uległa złuszczeniu. Według Wł. Hołubowicza powłoka ta powstawała nie przez sztuczne nałożenie, lecz w wyniku zabiegu wyświecania powierzchni przy pomocy gładkich kamieni, co powodowało wytworzenie się na ściankach zagęszczonej powłoki¹. Naczynia te są twarde, dobrze wypalone, w kolorze brązowym, ceglasto-beżowym, powierzchniach wewnętrznych prawie czarnych. Dna amfor są najczęściej płaskie i o stosunkowo małej średnicy 12—15 cm. Ze względu na kształt brzuśca amfory są dwojakie: baniaste i prawdopodobnie dwustożkowate z ostrym załomem (tabl. I; III, 10). Szyjki

Ryc. 1. Sanok, woj. Krosno, stan. 56. Plan sytuacyjno-wysokościowy z zaznaczonymi wykopami z lat 1989—1990

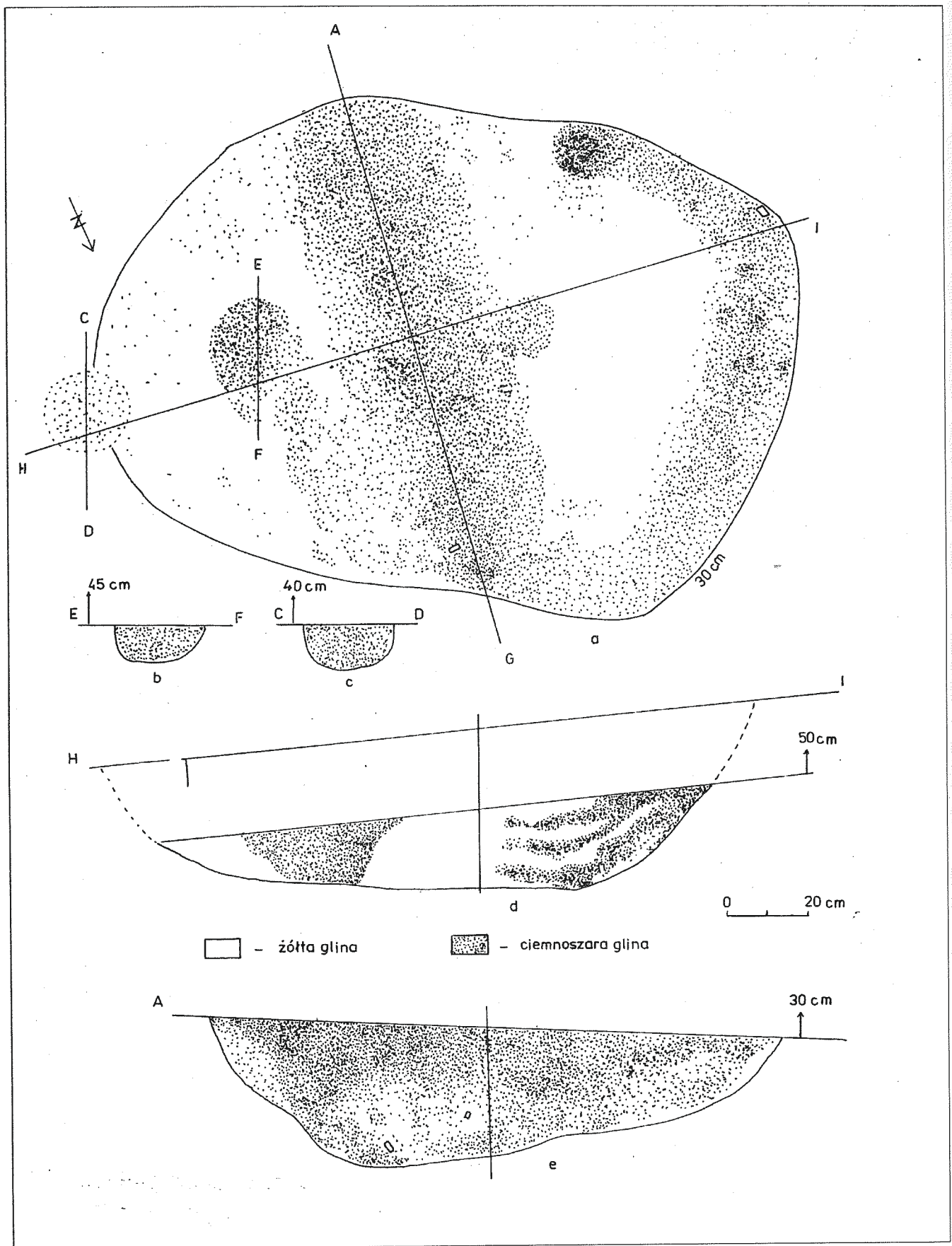
Abb. 1. Sanok, Wojewodschaft Krosno, Fundstelle 56. Situationshöhenplan mit den markierten Ausgrabungen aus den Jahren 1989—1990

Ryc. 2
Abb. 2

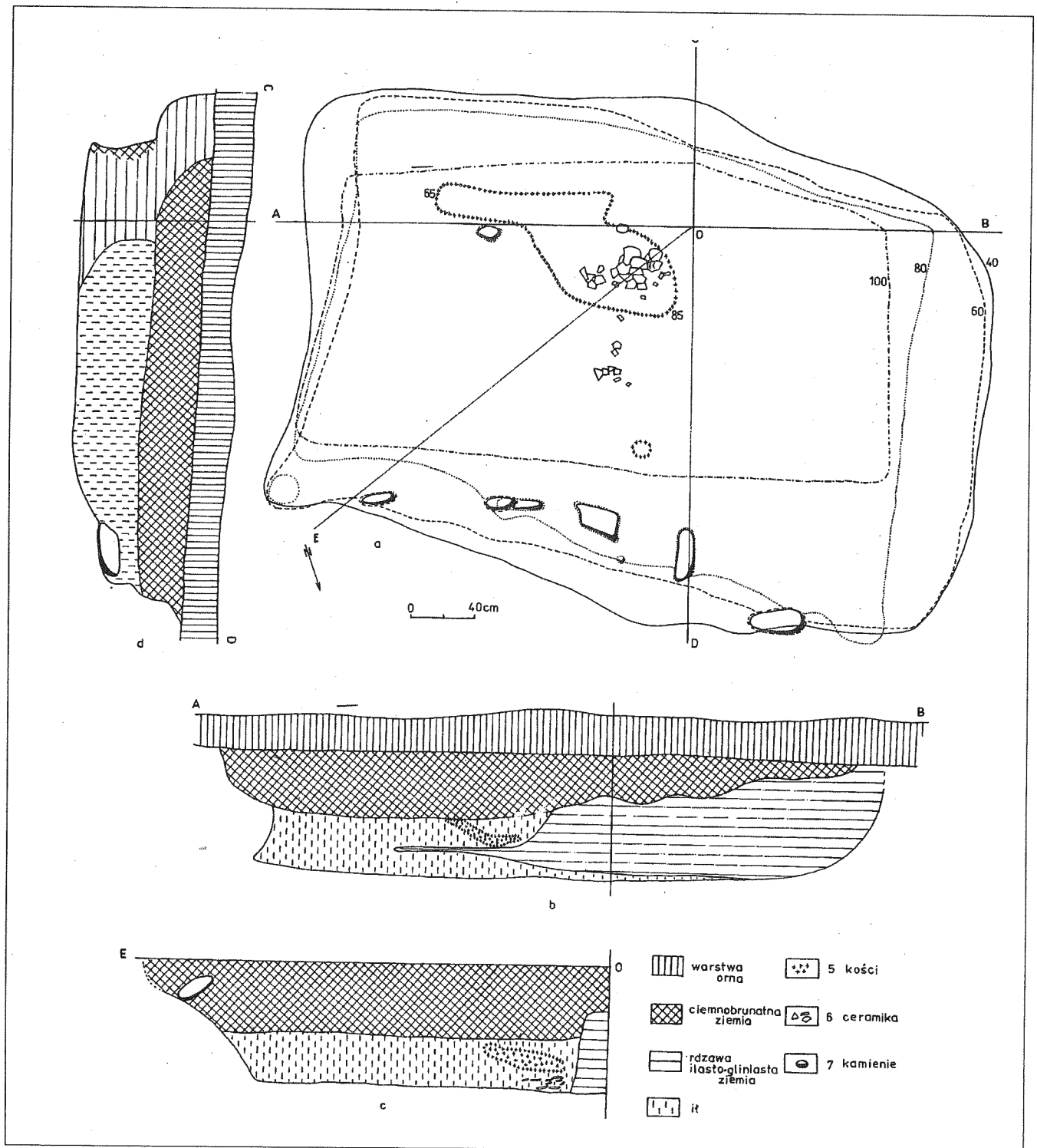
Ryc. 2. Sanok, woj. Krosno, stan. 56. Plan wykopów z zaznaczonymi obiektami, odkrytymi w 1990 roku

Abb. 2. Sanok, Wojewodschaft Krosno, Fundstelle 56. Plan der Ausgrabungen mit den markierten, 1990 freigelegten, Objekten

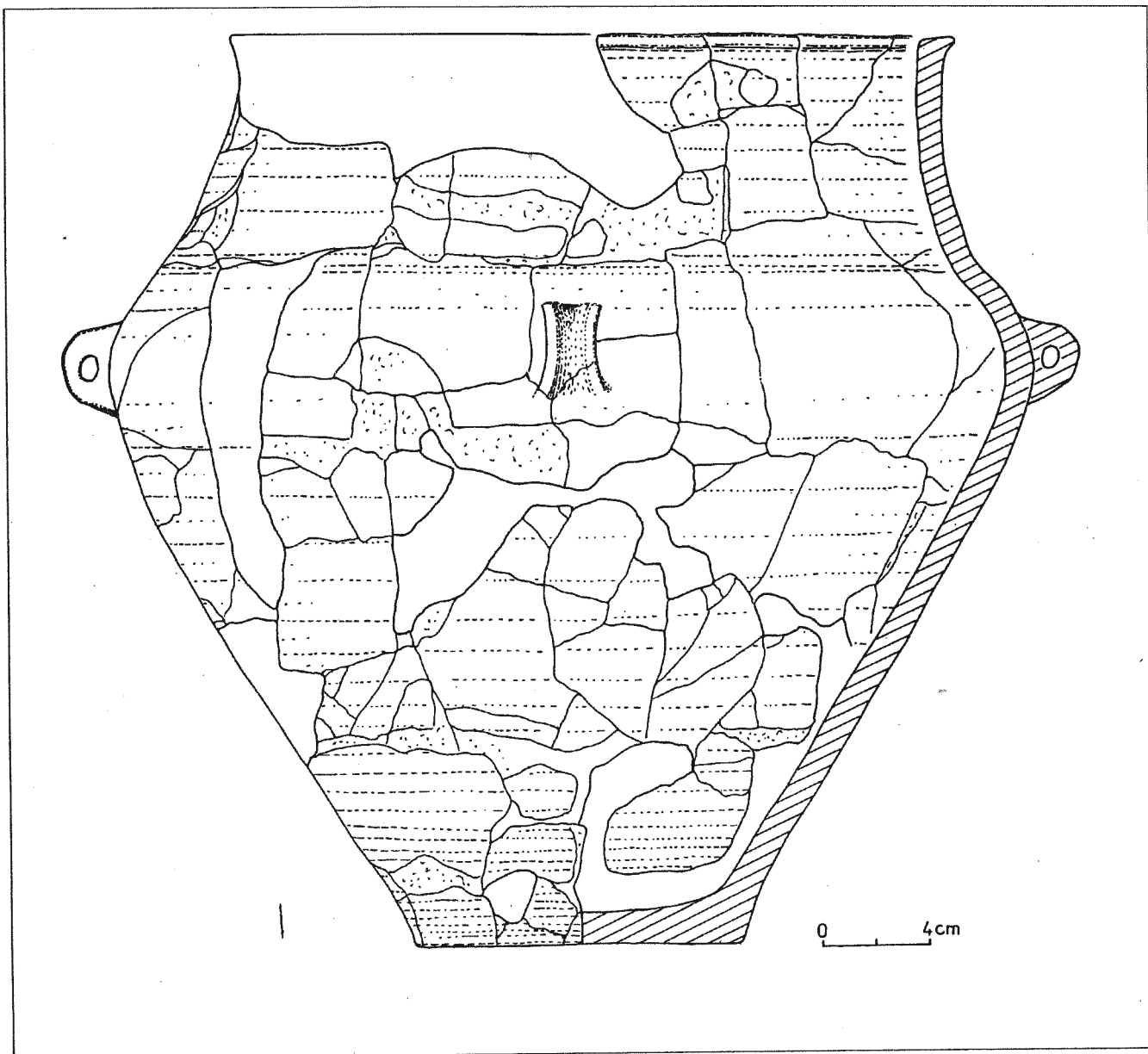
Ryc. 3. Sanok, woj. Krosno, stan. 56. Rzut poziomy (a) i profile (d, e) jamy nr 1; profile słupów (b, c)

Abb. 3. Sanok, Wojewodschaft Krosno, Fundstelle 56. Grundriss (a) und Profile (d, e) der Grube Nr. 1; Säulenprofile (b, c)

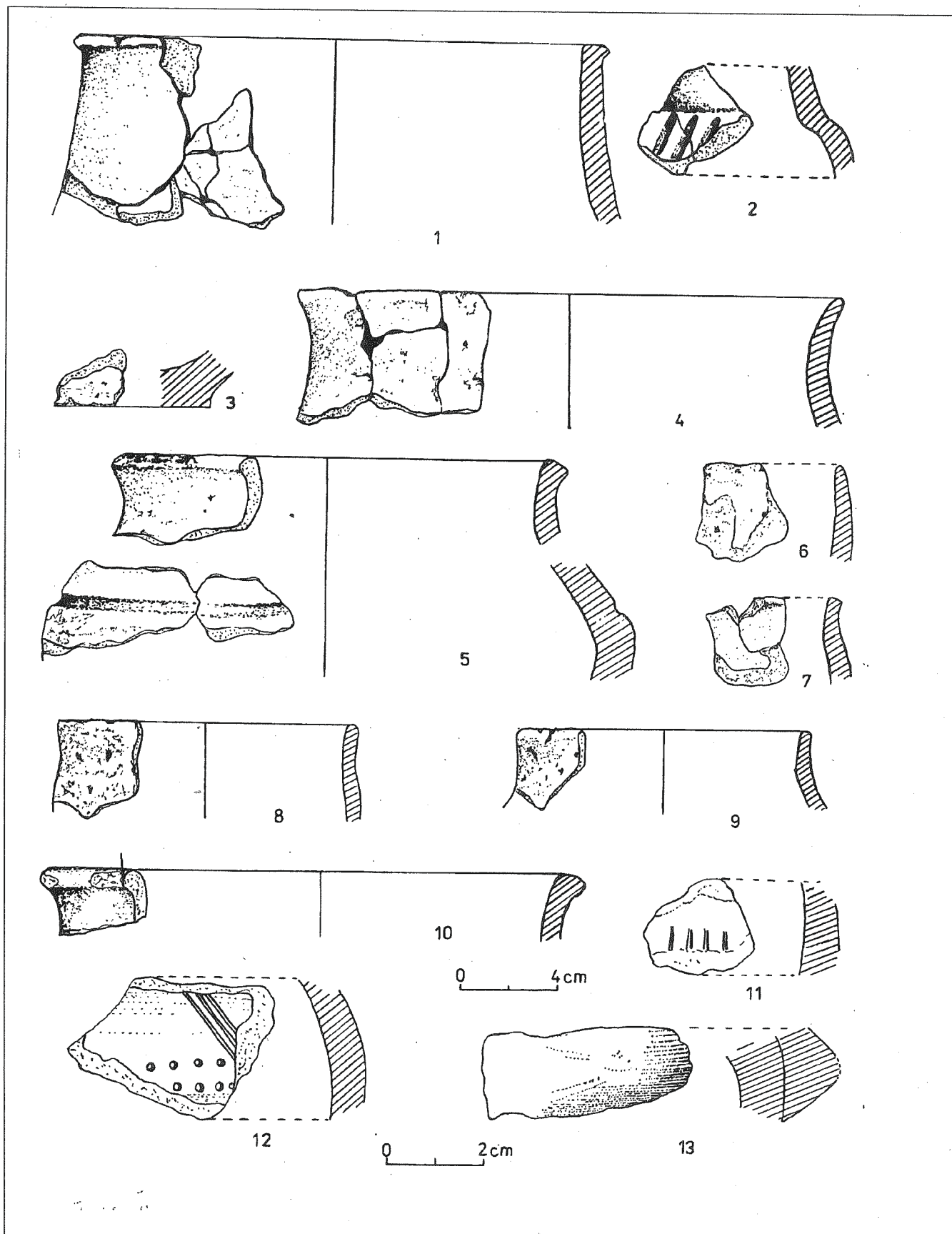
Ryc. 4. Sanok, woj. Krosno, stan. 56. Rzut poziomy (a) i profile (b—d) jamy nr 2

Abb. 4. Sanok, Wojewodschaft Krosno, Fundstelle 56. Grundriss (a) und Profile der Grube Nr. 2

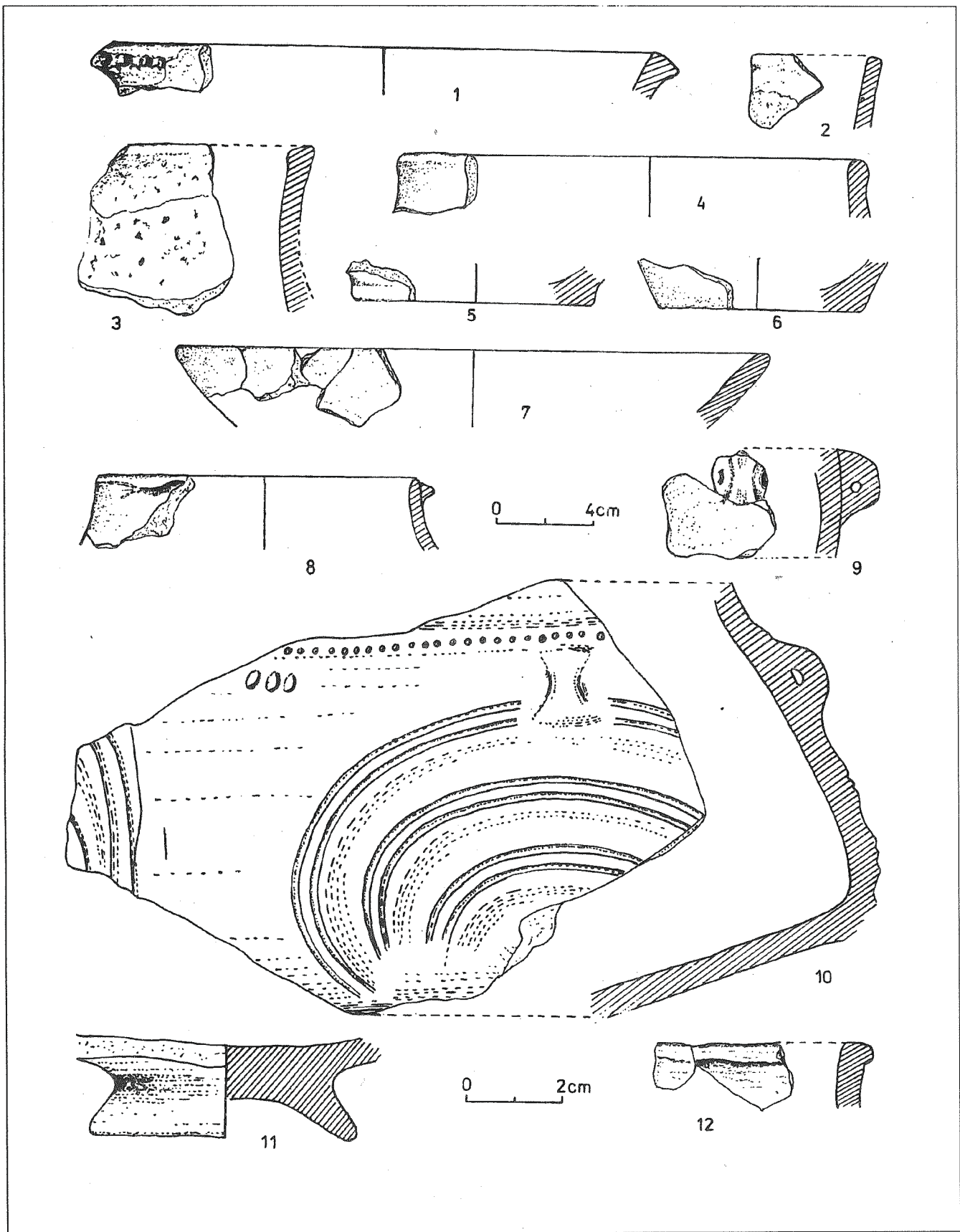
Tabl. I. Sanok, woj. Krosno, stan. 56. Amfora z jamy nr 2

Taf. I. Sanok, Wojewodschaft Krosno, Fundstelle 56. Amphor aus der Grube Nr. 2

Tabl. II. Sanok, woj. Krosno, stan. 56. Fragmenty naczyń z jamy nr 2 (1, 10), ze skupiska nr 1 (4-5), ze skupiska nr 2 (3), warstwy ornej (2, 6-9, 11-13)

Taf. II. Sanok, Wojewodschaft Krosno, Fundstelle 56. Gefässenfragmente aus der Grube Nr. 2 (1, 10), aus der Ansammlung Nr. 1 (4-5), aus der Ansammlung Nr. 2 (3), aus der Ackerschicht (2, 6-9, 11-13)

Tabl. III. Sanok, woj. Krosno, stan. 56. Fragmenty naczyń z jamy nr 1 (4), z jamy nr 2 (1, 8, 10-12), skupiska nr 2 (4-7), z warstwy ornej (2, 9)

Taf. III. Sanok, Wojewodschaft Krosno, Fundstelle 56. Gefäßenfragmente aus der Grube Nr. 1 (4), Nr. 2 (1, 8, 10-12), Anhäufung Nr. 2 (4-7), Ackerschicht (2, 9)

nacz
ne,
a k
i na
amf
egze
4 m
wglę
brze
brzu
2),
ukos
dook
zash
zazn
zy, c
centr
półk
przeł
ciśni
oddz
(tabl
W
wyże
myśl
możn
grub
wcale
naczy
pano
ment
a brz
te, rz
brzeg
zewn
2-3,
prym
znacz
lacji,
miki,
cm. V
domi
go w
packi
powie
w
wspó
i ich
lonyc
kolor
i wiel
na. Z
brzuś
lub
krawę
jane
tów i
zdobr
ki, n
(tabl.

naczyń są prawie proste, łagodnie lub lejąco wychylone, brzegi tej samej grubości lub nieco zwężone, a krawędzie poszerzone przez wychylenie na zewnątrz i najczęściej prosto ścięte (tabl. I; II, 1, 4, 5). Zdobnictwa amfor też nie można prześledzić w całości. Wyklejony egzemplarz zdobią na największej wydętości brzuśca 4 małe, doklejane uszka, wykonane z taśmy profilowanej wgłębieniem pośrodku i podwyższonymi, zaokrąglonymi brzegami. Na innych małych fragmentach widoczne są na brzuścach jako motywy zdobnicze ukośne żłobki (tabl. II, 2), rzędy małych dołeczków w połączeniu z grupami ukośnych, rytých kresiek (tabl. II, 11—12) lub poziomy, dookołny żłobek (tabl. II, 5). Na szczególną uwagę zasługuje ornament na fragmencie egzemplarza o silnie zaznaczonym załomie, który zdobily prawdopodobnie guzy, obwiedzione od góry trzema podwójnymi, prawie koncentrycznie ułożonymi liniami rytymi. Tuż nad tymi półkolami umieszczono bardzo małe uszka, poziomo przekłute, a między uszkami, na tej samej wysokości wyciśnięte zostały bardzo płytkie owale. Brzusiec od szyjki oddziela rząd drobnych nakłuc wykonanych radełkiem (tabl. III, 10).

W pozostałych fragmentach naczyń, różniących się od wyżej opisanych i określonych jako amfory, należy domyślać się garnków. Nie sposób odtworzyć ich form, można jedynie stwierdzić, że dna ich były płaskie, różnej grubości, bardzo lekko zaznaczone lub nie wyodrębnione wcale (tabl. II, 3; III, 5—6). Uformowanie górnych partii naczyń pozwala wyróżnić garnki o esowatym profilu, tulipanowate, być może również o baniastym brzuścu. Fragmentarycznie zachowane szyjki różniły się długością, a brzegi naczyń były najczęściej rozchylone, czasami proste, rzadko nieznacznie zachylone do wewnątrz. Krawędzie brzegów były zgrubiałe, zwężone, ścięte prosto, na zewnątrz lub w kierunku wnętrza (tabl. II, 6—10; III, 2—3, 8). Garnki, w porównaniu z amforami były nieco prymitywniej wykonane. Domieszka schudzająca glinę jest znacznie obfitsza, składająca się z piasku o różnej granulacji, z dodatkiem tłucznia granitowego, okruchów ceramiki, w kilku przypadkach kamyczków o wielkości 0,5 cm. W jednym tylko egzemplarzu stwierdzono obecność domieszki czarnego rogowca, tak pospolicie występującego w naczyniach, znajdujących na stanowiskach podkarpackich. Powierzchnie garnków były starannie gładzone, powierzchnie wewnętrzne noszą ślady wygładzania w różnych kierunkach. Bardzo czytelna jest współzależność pomiędzy starannością wykonania naczyń i ich wypałem. Wiele skorup jest bardzo twardych, wypalonych na jednolity, jasnoceglasty bądź brunatno-szary kolor, inne są kruche, o łuszczących się powierzchniach i wielobarwne. Ornamentyka garnków jest nieco odmienna. Zdobią je przede wszystkim guzy, umieszczone na brzuścu, najczęściej doklejane na największej wydętości lub owalne, wymodelowane po zewnętrznej stronie krawędzi (tabl. II, 13; III, 8). Do brzuśca były doklejane też ucha, w przekrojach zbliżone do prostokątów i poziomo przekłute (tabl. III, 9). Innym motywem zdobniczym są ukośne nacięcia, tworzące niekiedy dołeczki, na krawędzi naczynia, od jej zewnętrznej strony (tabl. III, 1).

Oprócz amfor i garnków wystąpiły fragmenty prawdopodobnie małych naczynek. Jedno z nich wykonane jest z gliny o bardzo drobnej domieszce piasku o cienkich ściankach, gładkich powierzchniach, rozszerzonej w kierunku zewnętrznym krawędzi, ściętej prosto i podkreślonej cienkim żłobkiem (tabl. III, 12). Fragment naczynia o bardzo silnie wyodrębnionym dnie, tworzącym tak zwaną pustą nóżkę i bardzo silnie rozchylonych partiach przydennych zdaje się być pozostałością czarki lub kubka. Sposób wykonania i wypału zbliżony jest do amfor (tabl. III, 11). Misy reprezentuje tylko jeden fragment egzemplarza o średnicy 25 cm wykonany z gliny schudzonej bardzo drobnym piaskiem, uzupełnionym niewielką ilością tłucznia granitowego, o gładkich powierzchniach i wypalony na kolor jasnoceglasty (tabl. III, 7).

Po tym krótkim przeglądzie uzyskanego w trakcie badań materiału zabytkowego, należało by zastanowić się nad jego chronologią. Ścisłejsze datowanie nastęrcza pewne trudności ze względu na to, że jedynymi zabytkami są naczynia gliniane. Dokładna analiza materiału ceramicznego pochodzącego z terenów północnej Rzeszowszczyzny, z epoki brązu, wyklucza identyfikowanie materiałów sanockich z kulturami tego rejonu. Bardziej prawdopodobne wydają się być powiązania z terenami zakarpackimi, z cyklem kultur z ornamentyką spiralno-guzową lub z kulturami będącymi ich kontynuacją jak zespół piliński². Przyjmując za prawdopodobne powyższe spostrzeżenia, osadę w Sanoku można wstępnie datować na środkowy okres epoki brązu. Kontynuacja badań na tym stanowisku, a przede wszystkim pozyskanie pewniejszych wyznaczników chronologicznych, a także wnikliwsze zapoznanie się z zabytkami z terenów Słowacji, pozwoli na uściślenie chronologii i dokładniejsze określenie przynależności kulturowej tego stanowiska.

Przypisy

¹ Wł. Hołubowicz, Garncarstwo wiejskie zachodnich terenów Białorusi, Toruń 1950, s. 45

² M. Cabalska, Z badań nad problematyką nastarszej ceramiki zdobionej ornamentem guzowym z terenu Polski południowej w świetle materiałów z Maszkowic, pow. Nowy Sącz, „Slov. Arch.” XXII — 1, 1974, s. 53, Tabl. XII, XXII, XXIV V. Furmanek, Pilinyer Kultur, „Slov. Arch.”, XXV, 1977, s. 303, Abb. 5

J. Gancarski, Wstępne sprawozdanie z badań osady trzciniecko-otomańskiej na stanowisku nr 29 w Jaśle, województwo krośnieńskie, „AAC”, t. XXVII, 1988, ryc. 5,7,9

Elżbieta Pohorska-Kleja
Maria Zielińska

Bronzesiedlung in Sanok

Zusammenfassung

In der Behandlung werden die Forschungsergebnisse aus der Fundstelle 56 in Sanok 1990 (Fortsetzung von 1989 — vgl. Aufsatz von J. Bober, im vorliegenden Band) dargestellt. Es wurden insgesamt 110 m² untersucht und zwei grosse Objekte sowie einige Säulenspuren und Karamikanhäufungen freigelegt. Eine Kulturschicht sensu stricto wurde nicht festgestellt. Die Objekte waren 160x125 cm und 450x320 cm gross und seine Sohlen 67 und 100 cm tief. Im grösseren Objekt wurde neben Keramik und Braunkohle grosse Anhäufung von Tierknochen gefunden

(vgl. Analyse der Forschungsergebnisse von G. Godula in vorliegenden Band). Den beweglichen Stoff bildet ausschliesslich Keramik, welche sowohl in technologischer als auch in stilistischer Hinsicht über die traditionellen Kulturschemata für Ost-Süd-Polen hinausgeht. Bemerkenswert sind die Zusammenhänge mit den hinterkarpatischen Gebieten, mit der Kulturreihe von der Spiral-Knoten-Ornamentik, bzw. ihrer Fortsetzungen, wie z.B. Piliny-Komplex. Auf diesem Grund ist die Siedlung in Sanok in die Mittelbronzezeit zu datieren.

Graz

D
ne ko
w San
K
na po
St
wia, z
skutek
kształ
tne m
Ba
materi
nych,
a nast
2,91 k
średni
waga
W
najwię
przez
udało
znalez
ocenie
zwierz
W
koń
(Equu

krowa
(Bos t